

עיבוד באוכלין

א. שבת קח:

משנה. אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא את מי המלח, וטובל בהן פתו, ונותן לתוך התבשיל. אמר רבי יוסי: והלא הוא הילמי, בין מרובה ובין מועט! ואלו הן מי מלח המותרין - נותן שמן לכתחלה לתוך המים או לתוך המלח.

גמרא. מאי קאמר? - אמר רב יהודה אמר שמואל, הכי קאמר: אין עושין מי מלח מרובין, אבל עושה הוא מי מלח מועטין. אמר רבי יוסי: והלא הוא הילמי בין מרובין בין מועטין. איבעיא להו: רבי יוסי, לאסור או להתיר? אמר רב יהודה: להתיר, מדלא קתני רבי יוסי אסור. אמר ליה רבה: הא מודקתני סיפא ואלו הן מי מלח המותרין - מכלל דרבי יוסי לאסור! - אלא אמר רבה: לאסור. וכן אמר רבי יוחנן: לאסור. תניא נמי הכי, אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך גיסטרא, אבל עושה הוא מי מלח מועטין, ואוכל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל. אמר רבי יוסי: וכי מפני שהללו מרובין והללו מועטין, הללו אסורין והללו מותרין? יאמרו: מלאכה מרובה - אסורה, מלאכה מועטת - מותרת! - אלא: אלו ואלו אסורין הן, ואלו הן מי מלח המותרין - נותן שמן ומלח, או שמן ומים, ובלבד שלא יתן מים ומלח לכתחלה.

(עזין צנון ואתרוג סימן). תני רבי יהודה בר חביבא: אין עושין מי מלח עזין, מאי מי מלח עזין? רבה ורב יוסף בר אבא דאמרי תרווייהו: כל שהביצה צפה בהן, וכמה? אמר אביי: תרי תילתי מילחא ותילתא מיא. למאי עבדי לה? אמר רבי אבהו: למוריסיא. תני רבי יהודה בר חביבא: אין מולחין צנון וביצה בשבת. רב חזקיה משמיה דאביי אמר: צנון - אסור, וביצה - מותרת. אמר רב נחמן: מריש הוה מלחנא פוגלא, אמניא: אפסודי קא מפסידנא ליה, דאמר שמואל: פוגלא חורפי מעלי. כיון דשמענא להא, דכי אתא עולא ואמר: במערבא מלחי כישרי כישרי, ממלח - לא מלחנא, טבולי - ודאי מטבילנא.

רש"י

ואלו הן המותרין נותן שמן לתוך מים בתחלה - קודם שיתן המלח נותן שמן לתוך המלח, בתחלה קודם שיתן המים, דהשמן מעכב שאין המלח מתערב יפה עם המים, ומתיש את כחו מהיות מי מלח עזין, אבל לא יתן מים ומלח תחילה, אפילו נותן שמן לבסוף, דבשעה שנותן מים ומלח יחד הוא נראה כמעבד. גמרא. מאי קאמר - מאי הילמי ומאי מי מלח. לאסור או להתיר - האי דקאמר שניהן שוין, לאיסור או להתיר, כבשין - ירק שכובש להתקיים. גיסטרא - כלי שבור של חרס, ואינו ראוי לכל תשמיש כשלם, ומקצין אותו לכן. שהביצה צפה בהם - כח המלח מעכבת מלשקוע. למוריסיא - של דגים. אין מולחין צנון וביצה - שלש וארבע חתיכות יחד, שהמלח מעבדן ונעשין קשין, והוי תיקון. מריש הוה מלחנא פוגלא - בשבתא. פוגלא - צנון.

ב. שבת עה, ב

המולחו והמעבדו. היינו מולח והיינו מעבד! רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו: אפיק חד מינייהו ועייל שירטוט. אמר רבה בר רב הונא: האי מאן דמלח בישראל - חייב משום מעבד. רבא אמר: אין עיבוד באוכלין. אמר רב אשי: ואפילו רבה בר רב הונא לא אמר אלא דקא בעי ליה לאורחא, אבל לבייתא - לא משוי איניש מיכליה עץ.

תוספות

אין עיבוד באוכלין - אין להתיר מאן מליחת אוכלין דאסור מדרבנן מליחה בפרק שמונה שרצים (לקמן דף קח): ואפילו ב"ט אסור בפ"ק דביצה (דף יא.).

ג. רמב"ם | שבת פרק כב

[הלכה י] מערב אדם מים ומלח ושמן וטובל בו פתו או נותנו לתוך התבשיל, והוא שיעשה מעט אבל הרבה אסור מפני שנראה כעושה מלאכה ממלאכת התבשיל, וכן לא יעשה מי מלח עזין והן שני שלישי מלח ושליש מים מפני שנראה כעושה מוריס, ומותר למלוח ביצה אבל צנון וכיוצא בו אסור מפני שנראה ככובש כבשים בשבת והכובש אסור מפני שהוא כמבשל, ומותר לטבל צנון וכיוצא בו במלח ואוכל.

ד. שו"ע או"ח | סימן שכא

[סעיף ב] אין עושין ^(טז) מי מלח הרבה ביחד לתת לתוך הכבשים, משום דדמי לעיבוד, אבל יכול לעשות ממנו ^(טז) מעט לתת לתוך התבשיל; ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח, אסור לעשות ממנו אפילו מעט.

מגן אברהם

[ד] מעט. לצורך טיבול אותו סעודה [ר"ן] משמע דלצורך סעודה אחרת אפילו מעט אסור אפי' נותן שמן אסור כנ"ל וכ"מ ס"ה ועסי שי"ט ס"א:

משנה ברורה

{ח} מי מלח - וה"ה אם נותן יין וחומץ ושאר משקין במלח:

[סעיף ג] אסור למלוח חתיכות צנון, ^(טז) ד' או ה' ביחד, ^(א) מפני שנראה ^(טז) ככובש כבשים, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל; אלא מטביל כל אחת לבדה, ואוכלה. אבל ^(טז) ביצים, מותר למולחן.

ט"ז

(ג) מפני שנראה ככובש כבשין כו'. רש"י לא נתן טעם זה אלא שע"י המלח נתקשים והוה תיקון וטעם זה הוא מרמב"ם. ונ"ל ללמוד מזה דין חדש דאסור לשפוך בשבת יין או שאר משקים לתוך כלי שיש בו חומץ כדי שגם זה יהיה חומץ אח"כ דזה הוה ככובש כבשים דהא מתכוין שאותו המעט ששופך שם יהיה נכבש ויתחמץ כנ"ל:

מגן אברהם

[ה] בצים מותר למלוח. מפני שאין דרך לעשות מהם כבשים [לבוש] ול"נ הטעם שאין המלח מועיל להם כ"כ וכ"כ בת"ה סי' פ' על דגים ב"ט וכ"מ בגמרא גבי צנון דהיכא דהמלח אין מועיל לו שרי:

משנה ברורה

{יד} ד' או ה' ביחד - דכשכל חתיכה מונחת לבדה אין בזה משום כובש כבשים וגם לא מיחזי כמעבד אבל כשמולחם ביחד אפילו דעתו לאכלם תיכף ולא להשהותם במלחם עד שיצא מרירותם מזיעה כדרכם ג"כ אסור. ואם משהה אותם במלחם עד שיזועו כדרכם אפילו מולח או מטביל חתיכת צנון חדא אסור מדינא כן העלה ה"ט"ז וכן בא"ר כתב דלמלוח צנון אסור אפילו חתיכה אחת ובמ"א בסק"ו בשם הב"ח כתב ג"כ דנהוג עלמא שלא למלוח כלל אלא מטביל כל אחד במלח ואוכל. ומנהגו שחותכין בשבת צנון דק דק ונותנין אותו בקערה ומולחין אותו ושופכין עליו חומץ ואוכלין אותו ולכאורה הוא דמיה זה להרבה חתיכות דאסור מדינא אפילו אם אוכל מיד ואין היתר אלא דרך טיבול כ"א בפני עצמה ונראה דכיון דאין מניחין אותו כלל להזיע אלא שופכין שם החומץ וגם מינים אחרים לא דמי לעיבוד וכ"ש אם שופכין שם שמן תיכף שהשמן מחליש כח המלח ובקצת מקומות עושין ירק שקורין שלאטי"ן ומולחין הירק בפ"ע תחלה ומשהין אותו כך ומסננין המים שיצאין ממנו ואח"כ מערבין אותו עם שמן זית וחומץ זה אסור גמור ודמי טפי לעיבוד כיון שהוא ממתין עד שיקבל המלח היטב:

ה. שמירת שבת כהלכתה | פרק י"א, מהדורה שלישית

[א] אוכלין שרגילים למולחם לשם כיבוש או שימור, כגון בצל, צנון, מלפפון וכיוצא באלה, אסור למולחם בשבת, אפילו אם בדעתו לאוכלם מיד, אלא אם כן עשה באחד משני האופנים האלה - או יטבול כל חתיכה בפני עצמה במלח ויאכלנה מיד, או ימלח אפילו חתיכות רבות, אבל ישפוך עליהן מיד אחרי המליחה שמן או חומץ, דהיינו דברים שמחלישים את כוח המלח. וביו"ט מותר למלוח בכל אופן, אך לכתחילה טוב להחמיר ביו"ט כמו בשבת.

[ב] אוכלין שאין רגילים למולחם לשם כיבוש או שימור, אבל המלח משפר את טעמם, כגון ביצים או עגבניות⁽¹⁾, מותר למולחם בכל אופן שהוא, ובלבד שיהא זה לצורך שימושם בו ביום, וטוב למולחם סמוך לסעודתו.

(1) ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דמכיון דלא שייך לגבן הטעם של נראה כמעבד, וגם אין רגילים לכבוש רק עגבניות שלמות, לכן מותר למולחן כשהן חתוכות, וכן יש לדון במלפפונים הואיל ואין רגילים לכבושם בלי קליפה, וגם רק כשהם שלמים. ואף בצנון צ"ע, דבזה"ז אין רגילים כלל לכבושו, וגם לא נראה כמעבד, אך אין להקל בצנון, הואיל ונוכח בגמרא דאסור, משא"כ לגבי עגבניות, ועיין סי' שכא במ"ב ס"ק יג.

[ג] אסור לכבוש (לשרות בחומץ או במי"מלח) מלפפון, עגבניה ירוקה וכדו', בין בשבת ובין ביו"ט, אבל מותר לשרות דג מלוח במי"חומץ על מנת להשביח את טעמו, והוא שיהא דעתו לאוכלו בו ביום.

ו. שו"ע או"ח | סימן שכא

[סעיף ז] מותר לעשות^[כה] יינומלין, שהוא יין ישן דבש ופלפלין, מפני שהוא לשתייה; ואין עושים אלונתית, שהוא יין ישן ומים צלולים ושמון אפרסמון, שהוא לרפואה.

[סעיף יח] אין שורין את החלתית לא בפושירין ולא בצוננין, שדרך לשרותו לרפואה; אבל נותנו לתוך החומץ ומטביל בו פתו. היה שרוי מאתמול, מותר לשרותו /לשתותו/ בשבת. ואם שתה ממנו יום חמישי ויום ששי וצריך לשתות גם בשבת, מותר, שכך הוא דרך רפואתו לשתותו שבעה ימים זה אחר זה, הילכך מותר לשרותו בצונן וליתן בחמה, מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו.

מגן אברהם

[כה] ... כתב מהרי"ל אסור לתת קידה לתוך חומץ לעשות טיבול וכן לעשות בצים קשים עם פיטרוזיל"ן בחומץ אסור דדמי להילמי עכ"ל וצ"ע דהילמי אסור מפני שהוא ככובש כבשים אבל זה דמי ליינומלין דשרי ומעט שרי לד"ה כמ"ש ס"ב:

ז. אורחות שבת | פרק ז

נתינת מלח על גבי ירקות שאין דרך לכבושם

[ט] ירקות שאין דרך לכבושם במלח ואין המלח פועל בהם עיבוד מותר לפזר עליהם מלח, ולכן מותר לפזר מלח על גבי פרוסות עגבניה, חתיכות פלפל וכדומה^(ט).

יט. שש"כ פי"א הערה ו' בשם הגרש"ז זצ"ל, ואע"פ שרגילים לכבוש עגבניות מ"מ אין כובשים אלא עגבניות ירקות ושלמות וגם אין כובשים אותן במלח אלא בחומץ, ולכן הנותן מלח ע"ג פרוסות עגבניה או פלפל וגמבה וכיוצ"ב אינו נראה ככובש כבשים.

נתינת מלח בסלט ירקות

[י] נראה דמותר ליתן מלח בסלט ירקות אשר רובו עשוי מירקות שאין דרך לכבושם ולמולחם⁽²⁾.

כ. דכיון שעיקרו של הסלט ממינים שאין בהם עיבוד וגם אינו מכין כלל לעבד את הירקות שבתוכו, לכן אין למעשהו תואר של מעבד כלל, ולכן אף אם ישהה הסלט במלחו מ"מ מסתבר דלא גזרו בזה, ועוד יש להוסיף דאם נותן שמן בתוך הסלט הרי זה מבטל את העיבוד כמבואר במשנ"ב שם ס"ק י"ד.

נתינת מלח בשאר מאכלים

[יא] מותר ליתן מלח על גבי ביצה או בשר מבושלים וכן על גבי שאר מאכלים.

{טו} ככובש כבשים וכו' - זה הטעם הוא מרמב"ם ורש"י נתן טעם שע"י המלח מתקשים והוי תיקון ודמי למעבד. וכתב הט"ז דמטעם השו"ע יש ללמוד דאסור לשפוך יין ושאר משקים לכלי שיש בו חומץ כדי שגם זה יהיה חומץ דדומה לכובש כבשים דהא מתכוין שאותו המעט ששופך שם יהיה נכבש ויעשה חומץ. וביד אהרן כתב דאסור משום דמחזי כעובדא דחול ע"ש ואם עושה זאת כדי להחליש כח החומץ בלבד פשוט דשרי לכו"ע. וליתן אוגערקעס חיינ בתוך הכבושים שיתחמץ ג"כ פשוט דאסור לכו"ע:

[סעיף ד] ^[1] יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות צנון אחת לאחת לבדה, ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו.

מגן אברהם

[ו] יש מי שכתב. וא' מהגדולים הורה דאין איסור אלא לתת הרבה חתיכות ולפזר עליהן מלח ולזרוק ולנער כדרך שעושים לדגים במליחתן דדמי לעיבוד אבל בע"א שרי אבל בסמ"ג וסמ"ק משמע דאין להקל אלא לטבול וכו' (ת"ה) והב"ח כתב דלפמ"ש בס"ג הטעם שנרא' ככובש כבשים אז בשכל חתיכה מונחת לבדה אין בזה משום כובש כבשים אבל כל הפוסקים סוברין כרש"י דהטעם משום שהמלח מעבדן והוי תיקון א"כ אסור למלוח יותר מב' ואף בב' יש להחמיר והכי נהוג עלמא שלא למלוח כלל אלא מטביל כל א' במלח ואוכל ע' בש"ג שמותר ליתן מלח על השלטיין ואחר כך שמן וחומץ:

[סעיף ה] ^(ח) אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת, ^[1] להניחה.

ט"ז

(ה) אסור למלוח בשר כו'. נראה דבאלו אין הטעם משום דדומה לעיבוד כי אין המלח משנה את טבעה של אלו כמו שהוא משנה את הצנון ושאר דבר שהוא חריף או מר אבל באלו אינו אלא ליתן טעם בהם ע"כ אין איסור אלא כשמניח"ן כנ"ל לדעת רש"י שזכרתי בסמוך אבל לרמב"ם שנתנו במה שדרכו לכבוש אינו יודע למה יש איסור באלו שאין דרכו לכבוש ע"כ נ"ל דמרי דדין זה לא ס"ל כרמב"ם וא"כ קשה על הש"ע שהעתיק כרמב"ם ואוסר בזה וכתב ב"י בשם ש"ל הטעם דמליחה אב מלאכה הוא במשנה גבי צבי ואף על גב דההיא אינה מליחת בשר ועוד שיוכל לו' אמלח חתיכה ואוכלנה ואח"כ נמלך כו' אפ"ה אין לעשות כן במבושל הואיל ואין הבשר נפסד בלא מלח עכ"ל משמע לפי המסקנא שלו דאין איסור ברור בזה אפי' מדבריהם אלא מצד שא"צ לזה ולמה יטריח עצמו בחנם בשבת דהלא יוכל למלוח בסעודה אחרת שאכל בו ביום וכ"כ ב"י בשם תשובת רשב"א בתשובה ס"ה דכל דבר שדרכו לעשות דק דק בשעת בישולו ומניחו לאחר שעה אסור וה"נ כאן במליחה לדיעה זאת נמצא לפ"ז שאם יש איזה צד שטוב לו שימלח עכשיו ממה שימלח אח"כ כגון שהוא עכשיו קצת חם ויקבל טפי המלח אין איסור בדבר כנלע"ד:

מגן אברהם

[ז] להניחה. משמע להניחה מסעודה לסעודה אסור אבל צנון אפילו לצורך אותה סעודה אסור ונ"ל דה"ה דאסור למלוח אוגרק"ס חיינ דהא רגילים לעשות מהם כבשים ועוד דהמליחה מועלת להו והוי כצנון וה"ה לכל כיוצא בזה...

[סעיף ו] ^[ח] אין למלוח ביחד ⁽¹⁾ הרבה פוליס ועדשים שנתבשלו בקליפתן.

ט"ז

(1) הרבה פולין כו'. משמע אפי' לאכלם לאלתר ונ"ל דהם דומים לצנון פי' המלח מרכז הקושי שיש בהם מצד קליפתן ודומה לעיבוד:

מגן אברהם

[ח] אין למלוח. כיון דהמליחה מועלת הוי כצנון דנראה ככובש כבשים:

